

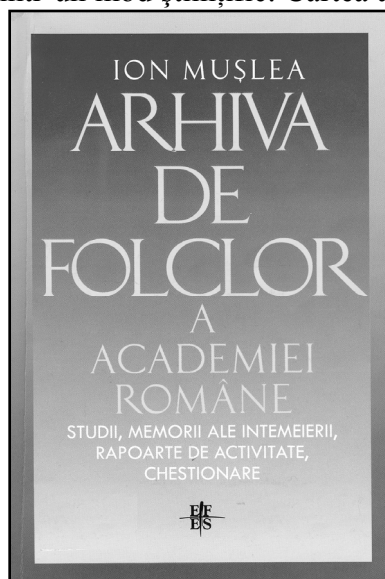
RECENZII, PREZENTĂRI, NOTE BIBLIOGRAFICE

Ion MUȘLEA, *Arhiva de Folclor a Academiei Române.*

Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare (1930-1948). Ediție critică, note, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu. Prefață de Ion Cuceu, Cluj, Editura Fundației Pentru Studii Europene, 2003, 387 p.

Volumul reunește demersurile folclorice pe care le-a condus Ion Mușlea într-un act general de altruism științific, care a așezat pe primul loc culegerea și păstrarea corespunzătoare a informațiilor folclorice, precum și publicarea studiilor etnologice într-un mod științific. Cartea a fost planificată să apară în deschiderea unei serii substanțiale de lucrări, ce au ca scop „argumentarea temeinică și orizontul teoretic al noii orientări în studierea culturii tradiționale”. Astfel, un al doilea volum intenționează să adune evaluările specialiștilor despre instituția întemeiată de Ion Mușlea, pentru a fi urmat de o bibliografie completă a reprezentanților școlii etnologice de la Cluj și publicarea edițiilor complete ale operelor monografice elaborate de specialiștii care au colaborat cu arhiva. În 2004 a apărut volumul *Cercetări etnologice zonale*, în colecția „Monografiile Arhivei de Folclor a Academiei Române”, care conturează portretul preocupărilor științifice ale folcloristului Ion Mușlea, la 33 de ani distanță de antologia de studii îngrijită de Ion Taloș: *Cercetări etnologice și de folclor*.

Eforturile susținute de a înființa, coordona și valorifica Arhiva de Folclor a Academiei Române se conturează obiectiv și precis, arătând o personalitate tenace și un devotament cerebral. Prefața etnologului Ion Cuceu pregătește cititorul pentru recunoașterea „inovației instituționale pe tărâm etnografico-folcloristic, dintre 1930-1948” (p. 18) și trece în revistă articolele care au fost dedicate lui Ion Mușlea. Dintre autorii citați, Ion Taloș este cel mai potrivit

recenzent, atât prin formația științifică riguroasă, cât și prin apropierea pe care a avut-o de întemeietorul arhivei. De altfel, Ion Mușlea scria despre tânărul său coleg în 1965, cu privire la articolele de specialitate semnate de acesta: „Îmi întăresc convingerea că I. Taloș va fi, în curând, un nume cu greutate în folclorul românesc” (p. 204).

Structura tripartită a cărții este sudată de nucleul în registru memorialistic, *Din activitatea mea de folclorist*, de altfel și cel mai consistent material. Prima parte cuprinde studii și memorii înaintate Academiei, urmate de rapoarte de activitate în partea a doua, ca realizare a dezideratelor invocate și de chestionarele folosite în anchetele indirecte. Atât studiile publicate în această secțiune, cât și primul volum din lucrarea publicată în 1971, arată o puternică preocupare a lui Ion Mușlea pentru istoria folcloristicii și pentru contribuțiile aduse de specialiști din domeniul folclorului sau filologi în genere. În articolul *Academia Română și folclorul* recunoaște meritele lui Vasile Alecsandri în discernerea autenticității textelor și ale lui Bogdan Petriceicu Hasdeu pentru prima inițiativă de culegere sistematică a materialului folcloric, precum și inițierea premiului de stat pentru studiile consacrate culturii tradiționale. Totodată, se teoretizează modalitatea de arhivare potrivită, pentru a se evita transformarea culegerilor într-un „material mort”, ce nu poate fi consultat din cauza înregistrării nesistematice. Ion Bianu și Ovid Densusianu sunt două personalități reliefate prin studii publicate în acest volum, dar lor li se alătură Vasilie Popp, Samuil Micu-Clain, George Pitiș, Ion Pop-Reteganul, Artur Gorovei, Gh. Alexici, Timotei Cipariu, Moses Gaster, I. C. Hintz-Hințescu, Petre Ștefănuță, despre care a elaborat lucrări și a ținut comunicări de-a lungul vieții. Energia spirituală a lui Ion Mușlea a fost dăruită, pe de o parte, restituirilor culturale a personalităților atrase de folclor, pe de altă parte, salvării și conservării documentelor etnologice, puse oricând la dispoziția cercetătorilor.

Modelul instituțional nordic este un tipar repetitiv în trasarea evoluției muzeografice și arhivistice din demersurile legale ale folcloristului transilvănean. La fel este și ideea de a folosi învățătorii din sate pentru a culege, prin intermediul chestionarelor, materiale pentru arhivă. Avantajul acestei clase sociale este, în opinia lui Ion Mușlea, atât spațial, cât și psihologic, dată fiind suspiciunea inhibantă pe care o trezește un străin în comunitățile tradiționale. Metoda de cercetare științifică relevă o profundă cunoaștere a contextului etno-psihologic, pentru că se atenționează asupra importanței de a fi în toilul

manifestărilor folclorice și se relevă importanța culegătorilor femei, care au avantajul de a nu produce stânjeneală în anchetarea unor teme precum nașterea sau vrăjile de dragoste. Suburbia era încă un spațiu prielnic culegerii de materiale valoroase și Ion Mușlea îl indică pentru eventuale anchete. Specialistul nu crede în munca de teren făcută de către folcloriștii urbani, din aceleași motive psiho-sociale, ce blochează canalele de comunicare: „Satul să rămână domeniul intelectualilor satului” (p. 100). Zecile de ani care au trecut au arătat că nu apartenența la oraș a culegătorului zădărnicește culegerea de creații valoroase, ci metoda deficitară de abordare a temelor, chimia interumană și cunoașterea incompletă a realității folclorice.

Un alt motiv recurent al intervențiilor și lucrărilor lui Mușlea este valoarea de „propagandă națională” a folclorului, la fel de actuală și astăzi sub denumirea de *brand de țară*. Efectul negativ resimțit în 1928 pare o reformulare a „tăvălugului globalizării” actuale: „Civilizația nivelatoare de astăzi – școala, gazeta, armata, administrația, precum și urmările sociale ale războiului – fac ca datinile, doinele și tradițiile vechi să dispară pe zi ce merge” (p. 125). Reapare constant și indicarea Basarabiei ca spațiu gol în cunoașterea culturii populare românești.

Stilul oficial-administrativ al memoriilor și rapoartelor care înconjoară articolul *Din activitatea mea de folclorist. Contribuții la cunoașterea mișcării folclorice românești între anii 1925-1965* are o contra imagine în forma subiectivizată a comunicării. Mișcarea de ansamblu, de la neutru la personal, duce la o aprofundare a preocupărilor prin așezarea autoanalitică, în context biografic. Cronologia om – instituție ce deschide volumul, are un ecou în demersul memorialistic, fără a se înregistra însă o intensitate afectivă crescută. Consemnarea rațională și neafectată a evenimentelor uimește pe alocuri, dacă ne gândim că autorul vorbește despre aspecte negative ale carierei și sănătății sale. Nici o urmă de încrâncenare socială sau efuziune emoțională nu tulbură radiografia secvențială a constituirii arhivei. Aflăm de aici despre fondul ei primar, cele 14 chestionare trimise între 1930 (anul înființării instituției) și 1942, despre constituirea rețelei de culegători și evidența nevoii de a se iniția anchete directe. Vizibilitatea arhivei în plan exterior îl preocupă, de asemenea, pe Ion Mușlea. El inițiază schimburi interbibliotecare și colaborări cu specialiștii externi, dintre care îl amintește în mod special pe Adolf Schullerus. Sunt evocate figurile cunoscute ale epocii ce au intrat în legătură cu activitatea Arhivei de Folclor, dintre care îi amintim pe

Lucian Blaga și Petru Caraman, ce-i mărturisise lui Mușlea că este interesat în mod exclusiv de Catedra de etnografie și folclor de la Universitatea din Cluj, pentru o eventuală carieră profesională. Ion Mușlea își manifestă îngrijorarea pentru manuscrisele cu texte culese de Romulus Vuia în jurul anului 1910, și putem astăzi spune că îngrijorarea a devenit nefondată în 2005, când Teofil Teaha le-a publicat în forma pe care a considerat-o potrivită.

Cele 23 de rapoarte de activitate detailează asupra modului în care colaboratorii Arhivei de Folclor au fost motivați și recompensați și constituie totodată ocazia de a propune Academiei modalități de îmbunătățire a anuarului coordonat de Mușlea. Din păcate, sugestiile folcloristului au rămas fără ecou și doar șapte volume au apărut din seria publicației științifice.

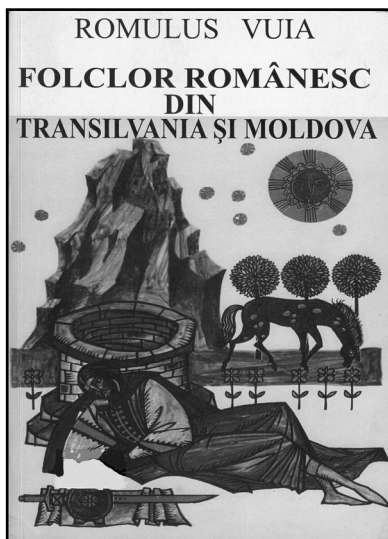
Chestionarele publicate în ultima parte a volumului conțin o introducere ce atenționează culegătorul asupra importanței subiectului folcloric supus investigației și îndrumă metodologic completarea întrebărilor. Ancheta se compune dintr-o combinație de enumerări ale practicilor și întrebări propriu-zise despre ele, care adeseori direcționează răspunsurile, prin variante sugerate informatorului. Ion Mușlea recomandă în mod repetat culegerea *in media res*, inclusiv în momente de cumpănă, precum nașterea și moartea. Obiceiurile familiale sunt investigate cu o minuțiozitate ce respectă cronologia rituală și indică o profundă cunoaștere a fenomenului cultural. *Obiceiurile juridice*, chestionarul cu numărul XII, vizează dinamica etno-socială, relațiile familiale și implicațiile asupra proprietăților, precum și reacția comunității la abaterile de la norma socială, toate aceste aspecte apropiind ancheta de domeniul antropologiei culturale, așa cum este ea urmărită astăzi.

Sacrificiul științific a fost conștientizat de Ion Mușlea și alegerea lui îl așează în sfera redusă a personalităților aflate în slujba unor câștiguri supraindividuale, cu beneficiari nenumărați: „Nu era oare mai important decât lucrările personale, o Arhivă de Folclor a țării și un periodic științific pentru întâia oară închinat exclusiv folclorului românesc?” (p. 206). Arhiva de Folclor a Academiei Române este sinonimă cu numele său și va constitui permanent un model de dârzenie instituțională motivată de însăși identitatea noastră originară.

Romulus VUIA, *Folclor românesc din Transilvania și Moldova.*
 Volumul I. Ediție îngrijită de Teofil Teaha, București, Editura Grai și
 Suflet – Cultura Națională, 2005, 539 p.

Volumul îngrijit de cercetătorul Teofil Teaha pune în circuitul științific texte folclorice culese între anii de dinaintea primului război mondial și după cel de-al doilea, în zone geografice privilegiate cultural. Dacă primul volum, singurul apărut până acum, conține texte literare și informații din județul Hunedoara, cel de-al doilea va urmări ținutul Pădurenilor, urmând ca Moldova să fie cuprinsă doar în a treia carte, prin satele de pe Valea Bistriței, acoperite de lacul de acumulare Bicaz.

Țara Hațegului a stat în atenția constantă a lui Romulus Vuia, alături de ținutul Pădurenilor, atât pentru lucrarea sa de doctorat, susținută în 1924, la Facultatea de Geografie și Istorie din Cluj, cât și de-a lungul carierei de etnolog. Editorul a optat pentru o structură alfabetic-geografică, cu denumirea actuală a satelor drept criteriu de înregistrare în volum. Cuprinsul oferă în paranteze fostul nume al localității, așa cum a fost el cunoscut de către Romulus Vuia. Textele din același sat sunt redată în ordine cronologică, incursiunile în

mediul rural trasând astfel și o axă temporală, peste cea spațială. Câștigul aparține, desigur, celor ce vor dori să aprofundeze caracterul arhaic zonal, mai mult decât anumite obiceiuri, credințe sau specii folclorice, spre care accesul cititorului nu este ușurat în nici un fel. Un indice tematic ar fi permis o imagine clară asupra imaginarului tradițional și a realizărilor artistice specifice zonei investigate, păstrând structura geografică ce recompune drumul culegătorului de folclor. Așezarea eterogenă a materialelor creează o imagine sugestivă despre munca de teren și varietatea investigațiilor întreprinse, dar publicarea lor în această manieră ar fi fost justificată de o titulatură corespunzătoare: *caiete de teren*. Un titlu precum *folclor românesc din...* impune gruparea textelor, identificarea tipurilor și variantelor și elaborarea unor indici (tematic, al localităților, al informatorilor). În plus, prefața

volumului promite un glosar pentru regionalismele din texte, dar acesta se pare că a fost lăsat pentru ultima apariție din seria materialelor inedite ale lui Romulus Vuia.

Teofil Teaha, de formație dialectolog, a urmărit o ținută științifică superioară a ediției, prin modificarea „aspectului formal” al textului notat acum aproape 100 de ani, în cele mai multe cazuri, pe caiete și foi volante. Astfel, el a parcurs un traseu invers față de primii culegători de folclor din secolul al XIX-lea, care publicau texte *corese* în manieră literarizantă. Cunoașterea științifică avansată a pronunției subdialectale l-a îndemnat pe editor să „adapteze” minuțios materialele notate de Romulus Vuia la o transcriere fonetică ce folosește diacriticele în redarea fenomenelor fonetice regionale. Operațiunea anevoioasă a pus la încercare și capacitățile tipografice, căci în locul semnelor diacritice au apărut în carte, în câteva rânduri, simboluri cu totul diferite. Intervenția exclusiv „în laborator”, fără ascultarea materialului direct sau pe suport fonic, este o metodă nefirească și trimite textele în ținutul abstractizant al lui *langue*, față de care uzul limbii, pronunția, ca partea a lui *parole*, se deosebește. Interlocutorul alege să nu respecte întotdeauna vorbirea căreia i se aplică „normele practice în cercetările dialectale”, orice experiență directă de culegere a folclorului arătând o oscilație a particularităților lingvistice și fonetice cu forme „corecte”. Vorbitorul se adaptează fiecărei noi situații conversaționale și, de aceea, textele corijate dialectal nu pot oferi o „fonogramă” reală a pronunției de la începutul secolului al XX-lea, dar pot ilustra oricând această zonă geografică în *Atlasul Lingvistic Român*. Teofil Teaha acuză „primii ani de activitate ai culegătorului, când acesta nu avea nici experiența necesară și nici suficiente cunoștințe de specialitate” (p. 8), dar justificarea aceasta pentru alterarea formei grafice ar putea cel mult să vizeze vârsta de 27-29 de ani a etnologului, nu și cea de 62 ori 70, cum este cazul pentru unele texte notate. De ce li s-a aplicat și acestora aceeași operațiune dialectologică, nu ni se spune. Înainte de culegerea acestor creații, Romulus Vuia făcuse deja studii la Budapesta și Berlin, ceea ce exclude o formare științifică incipientă. Reverența față de opera unui specialist ar fi permis doar o intervenție asupra punctuației din textele literare, multe dintre ele fiind redade fără nici un semn. Dacă editorul resimte erori comise în timpul culegerii, spațiul notelor de subsol îi este teritoriul de desfășurare liberă, nicidecum materialul însuși, a cărui însemnătate folclorică

este dublată de valoarea istorică. Ținuta științifică urmărită ar fi fost rezultatul grupării textelor după conținut și recunoașterea speciilor folclorice, unde, de asemenea, există deficiențe. Valorificarea materialelor solicită o căutare pagină cu pagină, ce trebuie secondată de discernământ teoretic pentru speciile folclorice, pentru a nu aluneca în confuzie.

Volumul are o bogăție tematică remarcabilă, atât din punct de vedere literar, cât și al obiceiurilor, credințelor și superstițiilor semnalate. Folclorul literar apare sub toate cele trei genuri, liric, epic și dramatic, prin colinde, descântece, cântece și strigături, creații din ciclul baladelor vitejești și familiale, povești și legende, precum și teatru popular cu păpuși și cu măști. Colindele de fecior și fată mare sunt predominante, și dintre acestea colinda *Leul III* (55) înregistrează un număr semnificativ de variante, dovadă că s-a bucurat de o mare răspândire în zonă. Descânțele vizează o gamă largă de boli și au fost notate cu mare grijă pentru contextul magic în care apare, căci adjuvanții și gesturile magico-terapeutice au fost consemnate cu minuție. O asemenea înregistrare a descânțecelor implică o cunoaștere aprofundată a fenomenului, pentru care scoaterea textului literar din ansamblul ritual înseamnă anularea esenței taumaturgice.

Obiceiurilor familiale sunt cuprinse în antologie în special prin creațiile literare, cântecele de nuntă (includem în aceeași categorie vrăjile de ursită și *Vergelatul*, ca practici de anticipație) stau alături de bocete și cântece ritual-ceremoniale de înmormântare. Obiceiurile de naștere se regăsesc în practica de a pune masa Ursitoarelor în primele nopți ale nou-născutului, dar și în poveștile despre puterea ursirii. Valoarea cea mai mare a volumului vine însă din numărul impresionant de texte funebre, dintre acestea *Cântecele bradului* fiind cele mai frecvente. Adeseori, cântecul este consemnat împreună cu o descriere a ritualului de pregătire a bradului, iar varietatea textelor oferă o imagine augmentată pentru tragismul imanent practicii la un dublu nivel: vegetal și uman. Paralelismul celor două forme de existență este viu și dramatic, în nici un alt palier al mentalului tradițional nu mai apare în ritm contrapunctic ca aici. Cântecele funebre culese se cântau atât în timpul priveghiului, cât și pe drumul către cimitir, la îngropare și după acoperirea mormântului. *Cântecul mare*, cântecele de *despărțanie* și celelalte texte ceremoniale de înmormântare conțin motive prezente și în repertoriul funebru moldovenesc, investigat în ultimii 40 de ani.

Dintre acestea semnalăm: *Bucură-te mânăstire, Casa mortului, Drumul fără întoarcere, Paharul morții, Mormântul – casă cu lacăt*. O practică funebră aparte este semnalată de Romulus Vuia în Sălașu de Sus – Hunedoara: la moartea unui părinte, copilul își prinde mamă sau tată peste sicriul celui dispărut, prin ruperea unui colac. Slobozirea izvorului mortului la 40 de zile este descrisă în câteva rânduri, cu sublinierea importanței pe care o are acest rit pentru integrarea defunctului în *lumea fără dor*.

Cartea mai conține credințe despre vârcolaci, strigoi, pricolici, muroni (vrăjitoare care furau mana de la vaci), iele și balauri, ciclicitatea cu care acestea sunt consemnate dând impresia unui chestionar de teren cu care s-a operat. Obiceiurile calendaristice sunt, de asemenea, prezente, atât prin descrierea practicilor de Arminden, de 40 de Mucenici, de colindat, cât și prin texte literare, între care se înregistrează și *cântece de seceriș*. Întâmplările supranaturale consemnate aprofundează imaginarul arhaic și prezintă un interes etno-social. Evoluția convingerilor populare despre strigoi, mana laptelui ș.a. poate avea ca reper aceste texte, ce compensează informațiile succinte cu numărul mare de sate din care au fost culese.

Adina HULUBAȘ

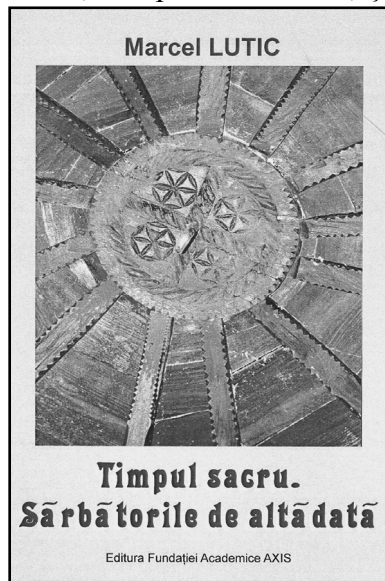
Marcel LUTIC, *Timpul sacru. Sărbătorile de altădată*, Iași, Editura Fundației Academice AXIS, Colecția *Universitaria*, Seria *Etnologie*, 2006, 286 p.

Marcel Lutic a reușit, în peste un deceniu de activitate la Muzeul Etnografic al Moldovei, din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași, să se inițieze, să se perfecționeze și să se impună în domeniul muzeisticii, în cel al etnologiei și mai ales în conștiința publicului larg. Iată doar câteva argumente care susțin această afirmație: pe lângă obligațiile profesionale pe care le presupune calitatea de muzeograf, se pot cita colaborările și munca sa laborioasă de secretar la „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, ajuns iată la numărul VIII, o revistă de aleasă ținută științifică, apreciată de specialiștii din țară și din străinătate; organizarea și îndrumarea Asociației Meșterilor Populari

din Moldova, al cărei președinte este, afirmată, deja, prin numeroasele târguri și prezența celor mai talentați meșteri la diverse manifestări culturale. Această activitate necesită autoritate, tact și fermitate în efortul de a promova arta populară autentică, de a descuraja gustul îndoielnic și tendințele dictate de interese comerciale. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, Marcel Lutic este mereu prezent în mass-media cu intervenții documentate și cu pledoarii pentru respectarea tradiției noastre culturale.

Așa cum mărturisește autorul, cartea *Timpul sacru. Sărbătorile de altădată* a fost redactată de-a lungul anilor, începând din 1995, și este alcătuită din secvențe destinate difuzării prin radio sau în presa scrisă (inclusiv *on line*). N-a fost deloc ușor ca aceste „tablete” ocazionale să fie integrate într-un tot unitar și armonios. „Cartea încearcă – precizează Marcel Lutic – să fie o imagine fidelă a modului în care oamenii de altădată se raportau la timpul anului și mai ales la «popasurile» acestui timp, adică la sărbători” (p. 15). Autorul a avut, însă, și intenția vădită de a-și convinge ascultătorii (sau cititorii) că „acest «timp sacru» îi privește și pe ei, nu a fost doar al înaintașilor”, iar recuperare și adaptarea lui la zilele noastre sunt „datorii ale tuturor” (p. 16), pentru că lumea noastră are nevoie de *repere* verificate de milenii.

Lucrarea este structurată în două secțiuni mari, cea dintâi intitulată *Sub semnul calului*, iar ce-a de a doua *Sub semnul lupului*, pe considerentul că cele două animale „patronau pe vremuri cele două mari anotimpuri ale anului, *calul*, animal prin excelență solar, fiind asociat cu vara, lumina și căldura, pe când *lupul*, animal cu pronunțată natură lunară, era legat intrinsec de iarnă, întuneric și frig” (p. 15). Sărbătorile cu dată schimbătoare, în funcție de data la care se fixează Paștele, alcătuiesc un prim subcapitol, *Ciclul pascal*, toate celelalte sărbători cu date fixe fiind tratate în subcapitole ce poartă denumirile populare cele mai cunoscute ale lunilor anului.

Preambulul intitulat *Sărbătoarea între continuitate și ruptură*, în care se încearcă o radiografiere a societății contemporane, mai ales a tarelor sale în raport cu *etosul* tradițional, ar fi putut să poarte titlul, în spiritul în care a fost concepută cartea, *Sub semnul diavolului*. În lumea arhaică, progresul tehnic era văzut ca „lucrare drăcească”, de aceea societatea noastră, dominată de *fascinația rațiunii*, pentru a se salva, trebuie să-și păstreze valorile spirituale strămoșești, ele fiind și o „marcă identitară”. După o lungă perioadă de ateism, concept oficial al regimului comunist, era necesară și o reabilitare a credinței noastre ortodoxe, dar autorul o face în mod discret, găsind dreapta cumpănă între calendarul creștin și cel popular.

Bine plasată, la începutul calendarului, este și incursiunea în miturile solare, *Povestea Soarelui*, pentru că, de fapt, anotimpurile calendarului sunt generate de Soare și încă mai găsim, la tot pasul, relicve ale unui cult solar ancestral.

În ciuda faptului că despre calendarul popular există mai multe lucrări de specialitate, mult mai ample, credem că și autorul, că un astfel de discurs, adresat unei categorii de cititori care nu apelează la lucrări științifice pe această temă, este oricând binevenit, el având, deopotrivă, rol informativ și educativ. Expunerea fluentă, marcată de oralitate și nefragmentată de note critice sau bibliografice, este atractivă și asigură accesibilitatea oricărui cititor. Lucrarea sintetizează, în stil personal, informații preluate dintr-o vastă literatură de specialitate, citată cu acribie, de această dată științifică, în *Bibliografia* de la sfârșitul cărții care conține peste nouăzeci de titluri.

Ar mai fi de menționat și valoarea documentară a fotografiilor, în cea mai mare parte inedite, aflate în patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași. Poate că reproducerea, cel puțin a unora dintre imagini, sub formă de planșe, mai atent realizate tehnic, ar fi sporit frumusețea cărții.

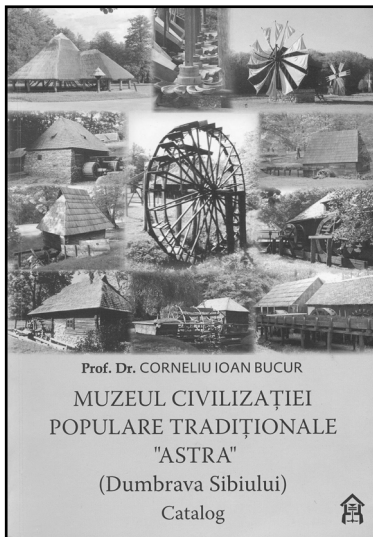
Așteptăm ca autorul să-și îndeplinească promisiunea de a continua „acest demers, sub alte forme, și în anii care vor veni, cu credința că nu e unul zadarnic” (p. 31), având convingerea că lucrarea lui Marcel Lutic își va atinge, cu siguranță, scopul propus, anume „să ajungă la mintea și sufletul unor oameni atenți la permanențe”.

Corneliu Ioan BUCUR, Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” (Dumbrava Sibiului). Catalog, Sibiu, Editura „Astra Museum”, 2007, 448 p.

Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „Astra”, din Dumbrava Sibiului, oferă imaginea tridimensională a unui *sat-sinteză* supraviețuind în mod miraculos în contemporaneitate. Nu este reconstituită o lume închisă și autosuficientă, ci un spațiu care-și asimilează organicitatea din complementaritatea nuanțelor și contururilor, din viața care a încremenit într-un mod magic în interioarele și curțile care împânzesc suprafața impresionantă a muzeului. Ideea de bază a întemeietorilor a fost să respecte atât specificul imuabil ce caracterizează o astfel de instituție, cât și deschiderile diacronice și diatopice, „dinamica elementelor care definesc tiparul tradițional specific fiecărei zone”, *stilul epocii* îmbinat cu *stilul zonei*. Casele din secolul al XVII-lea se întâlnesc, în acest cadru, cu mai noile complexe arhitectonice, unele chiar fiind readuse în circuitul public (expoziție cu vânzare, spații de locuit sau de mâncat, locuri destinate spectacolelor sau atelierelor pentru copii). Identitatea acestei instituții se creionează în evoluția sa de la ipostaza de *muzeu etnografic* la cea de *muzeu etnologic* („muzeu de istoria culturii și civilizației”).

În afara discutării ulterioare a fiecărui „obiect”, *Catalogul* alcătuit de profesorul Bucur conține o prezentare a proiectului muzeografic, a principiilor generale care stau la baza organizării exponatelor, informații tehnice despre gruparea temelor și reperelor, putând fi folosit de vizitator ca un ghid practic, iar de etnograf ca o lucrare de specialitate. Grija autorului pentru folosirea propriu-zisă a volumului de către turiști este demonstrată de structura grafică deosebită și de împărțirea judicioasă a materialului.

Lucrarea proiectează expozițional categoriile tehnice, morfologice și stilistice ale satului românesc. Este bine îmbinat conținutul tehnic, ilustrația pertinentă a fiecărui obiectiv cu informații

contextualizante, care armonizează raportarea obiectului particular la ansamblul supraordonat în care se integrează și la constantele estetic-funcționale caracteristice spațiului rural. Deși construit ca un muzeu al creației meșteșugărești, detalii despre ornamentica unor obiecte cu funcție exclusiv tehnologică susțin teza conviețuirii subtile a tehnicului și esteticului, a empiricului cu valențele spirituale. Cititorul acestei lucrări va avea plăcerea să descopere, în fotografii și desene, detalii ce-l conduc mai aproape de realitatea descrisă.

Autorul nu-și poate reprimă dorința de a face competente comentarii istorice sau etnologice, de a sesiza enigme sau convergențe în lumea obiectelor muzeale. Este atras în mod constant de urmărirea punctelor-cheie ale parcursului tehnicii țărănești, inovatoare și deschisă spre influențe externe, în contextul european al difuziunii înnoirilor în domeniul meșteșugăresc. Totuși, ține să sublinieze de fiecare dată specificul etnic al vieții rurale, apetența țaranului nostru de a asimila în mod creativ și de a adapta în mod surprinzător elementele străine, încât „satul românesc este o variantă originală a satului european”. Legat de acest specific, autorul culege argumente pentru „teza despre capacitatea politehnică deosebită a românilor”, teză amplu discutată de profesorul Petru Caraman într-un studiu celebru.

Deși a debutat în ipostaza de prim muzeu al românilor ardeleni, astăzi exponatele prezentate aici sunt culese din întreg arealul etnografic românesc, ceea ce impune și o abordare transregională a lexicului popular. În acest context, este de apreciat atenția autorului de a oferi cititorului, pe parcursul lucrării, explicații pentru termenii dialectali și chiar echivalentul acestora în celelalte zone etno-folclorice românești, adăugând, în final un glosar de termeni speciali legați de tehnica populară.

Conținutul propriu-zis al volumului este rezervat unei descrieri detaliate a *patrimoniului cultural material* al muzeului, împărțit în funcție de meșteșugurile care motivează identitatea fiecărui exponat, utilitatea sau adaptarea acestuia la procesul de producție. Fiecare grupă tematică este însoțită de o parte introductivă care oferă necesara perspectivă istorică și etnologică asupra respectivelor activități rurale.

Partea dedicată *proceselor și procedeelelor pentru obținerea și prelucrarea produselor animale și vegetale în scop alimentar* este reprezentată de exponate care ilustrează principalele procese ale muncilor țărănești (vânătoarea, pescuitul, albinăritul, creșterea animalelor, pomicultura, viticultura, uleiul, morăritul). Se păstrează

ordinea perfecționării în timp a instrumentarului, ceea ce demonstrează stabilitatea unei străvechi civilizații de tip agrar. De la descrierea elementelor și ingenioaselor capcane de vânătoare se trece la prezentarea obiectelor de oierit din micile colibe pastorale, locuite temporar, și a *gomilelor* cu străveche funcție ritualică astăzi pierdută. Din epoca modernă, sunt descrise trainice locuințe de pomicultori sau viticultori, obligați să-și rezerve spații speciale pentru crame sau pivnițe. Gospodăriile de agricultori reunesc în aceeași curte compozită mai multe construcții auxiliare: *șure* de diferite tipuri, *coșere*, *cotețe*, *șopron*, *cămară*, iar atelierul meșterului este, de cele mai multe ori, plasat în cadrul complexului de locuire. În afara bogatului inventar fotografic, autorul redă, în desene auxiliare, planimetria unor case reprezentative, specificul unor obiecte de interior, angrenajul morilor, schemele de funcționare ale instrumentelor specifice industriei rurale. Impresionează în acest capitol monumentalitatea construcțiilor pastorale din zona muntoasă și menținerea *staulului poligonal* – din cele mai vechi timpuri menționate de surse livrești (Virgiliu, Ovidiu), în congruență cu sedentarismul pastoral al românilor – dar și lunga serie tipologică a *teascurilor de ulei* sau a *morilor*, „aici regăsindu-se cea mai mare parte a tipurilor de mori europene”.

Dezvoltarea producției industriale din mediul rural este jalonată de evoluția *tehnicilor și mijloacelor de transport și comunicații*, prezentate într-un mare pavilion tematic al muzeului. *Carul cu roți*, mijloc de transport *rulant*, prezent pe teritoriul nostru începând din epoca bronzului, se diferențiază în funcție de formele de relief. Apariția unor necesități economice diverse generează adaptarea mijloacelor de transport la respectivele produse sau materii prime și duce la întărirea lemnului cu metalul. La categoria cea mai răspândită la noi a mijloacelor rulante se adaugă mijloacele *glisante (săni)* și cele *plutitoare (plute, poduri umblătoare, bacuri)*.

Monumentele de utilitate publică sunt menite să însuflețească un muzeu construit până în 1989 cu atenția îndreptată cu precădere spre viața economică a satului. Viața comercială, ludică și spirituală este reprezentată prin veritabile repere ale identității rurale: *cârciuma*, *prăvălia*, *pavilionul de joc*, *biserica*. La acestea au fost adăugate monumente valorizate prin intermediul credințelor și riturilor comunității arhaice: *troițele* și izolata *casă a meșteroaiei* (construită în secolul al XVIII-lea, în Săpânța).

Prelucrarea lemnului, pietrei, metalului, minereurilor, argilei conduce la dezvoltarea, în spațiul carpato-danubiano-pontic, a unei civilizații specifice, în funcție de bogăția zonelor geografice. În afară de trecerea în revistă a principalelor meserii legate de aceste materii prime (*dogăritul, rudăritul, rotăritul, dulgheritul, fierăritul, olăritul*), precum și a uneltelor caracteristice acestora, autorul remarcă existența unor „sate specializate” în practicarea unui anumit meșteșug, în corelație cu resursele naturale din zona respectivă. Sunt prezentate separat atât „gospodării-atelier”, cât și construcții exclusiv tehnice (*fierestrău hidraulic, joagăr, șteamp, galerie de mină*).

Esențiale în viața arhaică, vestimentația și textilele populare au în spate o întreagă industrie de *prelucrare a pieilor și a fibrelor animale și vegetale*. În acest domeniu, autorul remarcă minuțioasa diversificare instrumentală, fiecărei operațiuni corespunzându-i o unealtă proprie. Se trece de la descrierea unui stadiu al meșteșugului prelucrării fibrelor textile în care acesta se realiza aproape general în fiecare gospodărie, ca industrie casnică, la discutarea perfecționării instalațiilor, care devin multifuncționale, proces care se încheie cu apariția unor ateliere și centre dedicate acestei activități. Gospodăriile prezentate în această secțiune tematică sunt alese conform zonelor etnografice reprezentative pentru prelucrarea *lânii* (Poiana Sibiului) sau a *cânepii* (Valea Hârtibaciului și Țara Oltului), alături de centre specializate în producerea unui anumit tip de țesătură (cazul *cerșilor vâltorite*, în Săpânța). Comparabil altor meșteșuguri tradiționale care folosesc forța apei, cum sunt mineritul sau tăiatul arborilor, complexele de industrie textilă conțin și instalații hidraulice diverse ca mod de funcționare și proveniență geografică: *pive, dârste, vâltori*.

Ultima parte a *Catalogului* este direcționată impresionist spre configurarea unui ambiguu *patrimoniu cultural imaterial*, care, până la urmă, se demonstrează a fi un capitol de sinteză despre misiunea muzeului și despre activitățile desfășurate sub patronajul acestuia. „Imaterialitatea”, denumită astfel în cheie postmodernistă, se materializează în „tezauru umane vii” (conform unui proiect UNESCO), în organizarea unor festivaluri, târguri, simpozioane, în asociații de profil care funcționează în acest spațiu. Lucrarea se încheie cu un capitol denumit extensiv „*patrimoniul cultural artistic*”, deși se limitează la a descrie o „Galerie a Sculpturilor”, în care sunt expuse opere culte de inspirație populară, realizate de câțiva colaboratori ai

muzeului. Însă, așa cum o demonstrează mirifica lume rurală reconstituită aici, artisticul este o constantă a existenței arhaice, un receptacol de valori în care se refugiază pentru eternitate credințele, riturile, obiceiurile și truda.

Muzeul din Dumbrava Sibiului este, cu certitudine, un fragment desprins din matca existenței etno-folclorice românești, un dar lăsat din generație în generație, o probă a supraviețuirii fiind amplul volum realizat de directorul acestei instituții, căruia i s-au alăturat numeroșii săi colaboratori.

Ioana REPCIUC

Robert DELIÈGE, *O istorie a antropologiei*. Școli, autori, teorii.
Traducere din franceză de Ioan T. Bița, Chișinău, Editura Cartier,
2007, 390 p.

Robert Deliège, doctor în etnologie la Oxford și profesor de antropologie socială în Franța și Belgia, specialist în studiul sistemului tribal și al castelor din India, încearcă să reconstituie evoluția antropologiei începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la actualele teorii, cu scopul de a oferi publicului de specialitate imaginea traseului dialectic al antropologiei occidentale. Este clar din titlu faptul că Deliège alege să configureze una dintre posibilele istorii ale antropologiei socio-culturale, cea fundamentată de prestigioase reperi ale comunității științifice occidentale, și în special franceze, britanice și americane.

Structura diacronică este totalmente asumată de către autor prin necesitatea de a da o istorie a fundamentelor disciplinei, într-un domeniu care nu se poate desprinde de marile teorii care i-au influențat dezvoltarea. Astfel, spre deosebire de științele exacte, pentru care impunerea noilor teorii echivalează cu

eliminarea celor anterioare, în științele socio-umane devine esențială recuperarea punctelor de vedere precedente, puse la temelia celor care le urmează. Acceptăm, odată cu autorul, limitele acestui gen de abordare, faptul că nici măcar istoricul nu poate clama obiectivitatea deplină și o panoramă completă a punctelor convergente epistemologic pe care le-a urmat conștiința antropologică. Punctele-cheie ale acestei antropologii, care reprezintă întâlnirea fericită între proiecte culturale și personalități reformatoare, sunt trecute în revistă de autorul francez fără să renunțe cu totul la opinii personale, nuanțări critice și importante contextualizări, care îmbogățesc purul descriptivism.

Este important faptul că fascinația față de sistemul cultural care îl înconjoară pe om s-a născut din colaborarea originară între cele două antropologii interesate deopotrivă de trasarea evoluției biologice, sociale, economice și spirituale a umanității din cele mai vechi timpuri până la cele apropiate. De altfel, teoria darwinistă a evoluției speciilor influențează, în ultima parte a secolului al XIX-lea, cele mai diverse domenii, oferind și substratul teoretic al *evoluționismului antropologic*. Primul manual de antropologie a apărut în anul 1889, autorul său fiind primul profesor de antropologie socială, la Universitatea din Oxford, evoluționistul Edward Tylor; acesta era pasionat de metoda comparativă, de trecerea societății umane de la simplu la complex, ceea ce-l conduce la formularea vestitei teorii a vestigiilor, viabilă inclusiv în concepția teoretică a primilor cercetători români ai existenței arhaice. În 1895, Lazăr Șăineanu menționa, în premisele teoretice ale monumentalei sale lucrări despre basmele române, rolul „admirabilelor cercetări ale lui Tylor asupra civilizației primitive” în dezvoltarea studiilor folclorice. Savantul britanic rămâne în orice istorie a antropologiei pentru încercarea sa de a explica științific impulsul religios al umanității timpurii, credința originară în spirite, sugerând o axă evolutivă de la animism la politeism și până la monoteismul societăților dezvoltate. Alături de părintele metodei reconstitutive, Deliége îl menționează pe americanul Lewis Morgan, unul dintre ideologii societății primitive recuperați de antropologia marxistă.

Tot aici, un subcapitol așteptat, dedicat lui James Frazer, celebrul „antropolog de birou” și autor al *Cregii de aur*, evoluționist în maniera de a percepe apariția și dezvoltarea credințelor și reprezentărilor religioase, pe urmele lui Tylor, reia clasicele contribuții pe tema raportului dintre magie, știință și religie, legile magiei, specificul vârstei religiei. Robert Deliége ține să menționeze în acest

capitol limitele evoluționismului, demonstrate pe parcursul istoriei antropologiei care a succedat aceste teorii; monoteismul inițial susținut de Mircea Eliade este opus animismului teoretizat de Tylor, sau, mai exact spus, se va impune evidența conviețuirii dintre magie, religie și știință în societățile moderne, și nu perceperea lor ca trepte diferite în dezvoltarea existenței spirituale a ființei umane, în viziunea frazeriană. Demn de observat este faptul că această direcție de cercetare se va constitui mai târziu, prin aportul altor teoreticieni și acumularea mai multor puncte de vedere, într-un domeniu special: sociologia sau antropologia religiei.

Temperarea excesului evoluționist s-a concretizat istoric într-o teorie concurentă, *difuzionismul*, ce a încercat să descopere anumite matrici culturale care, printr-o interconectare organică între comunități, au generat repetiții și împrumuturi. Critica difuzionistă a avut limitele sale, forțând probabilitatea unor refracții culturale în zone relativ îndepărtate. Oricum, anticipează Deliége, antropologia modernă va abandona evoluționismul pentru a se orienta spre o concepție sincronică, statică și spre relativism.

Una dintre cele mai consistente școli antropologice de la începutul secolului trecut a fost *școala sociologică franceză*, inițiată de Emile Durkheim și de nepotul său, Marcel Mauss, când antropologia se desprinde de determinanta biologică de la originile sale, pentru a deveni o adevărată știință socio-umană. Mișcarea sociologică din interiorul antropologiei franceze are rolul de a menține deschisă colaborarea dintre domeniile care vizau descrierea socialității omului. Schimbul de metode între domenii conduce la nașterea unei antropologii sociale, mai ales datorită succesului teoriilor celor de la revista „*Année sociologique*” printre antropologii britanici. Durkheim are meritul de a fi subliniat necesitatea unei filosofii pozitivistice care să stea la temelia demersului antropologic, de unde dezvoltarea observației participante și a etnografiei în general, fără a se desprinde, așa cum specifică autorul volumului, de „profesiunea de credință evoluționistă” (p. 79) demonstrată în trasarea sistemului clasificărilor primitive și a raporturilor între sisteme de gândire, categorii și lumea reală. Robert Deliége ține să observe recurența întrebărilor capitale ale domeniului, revenirea lui Durkheim și a lui Mauss la teoria despre specificul experienței religioase, la relația dintre magie și religie. Este inevitabil, în cazul autorului *Formelor fundamentale ale vieții religioase*, să nu idealizeze comunitatea socială, supralicitând esența colectivă a religiei

și fundamentul ei totemic, exagerare amendată inclusiv de istoricul provenit din spațiul antropologiei franceze, atât de îndatorată contribuțiilor școlii conduse de Durkheim.

O personalitate aparte a acestei direcții a fost Marcel Mauss, „un empirist convins” (p. 85), cum îl caracterizează Deliége. Mergând inițial pe direcția trasată de unchiul său, Mauss va duce mai departe, pe un nivel superior, atracția acestuia pentru ideea de „fapt social total”. Interconținționarea acțiunilor și credințelor umane în cadrul aceluiași ansamblu social anunță viziunea structuralistă. Mauss are o percepție holistică asupra omului, căruia încearcă să-i capteze inclusiv latura individuală, afectiv-emoțională, să surprindă eficiența simbolică a reprezentărilor sociale, și de aceea oferă nu doar un celebru „manual de etnografie” (cu baze exclusiv teoretice, în stilul frazerian, căci nu practicase ancheta de teren) sau bine-cunoscuta „teorie generală a magiei” (împreună cu Henri Hubert), ci și primele studii din istoria domeniului despre „schimbul-dar” sau „sociologia corpului”. De fapt, Mauss a depășit în studiile sale domeniul antropologiei și sociologiei, înțelegând că ființa arhaică trebuie cercetată în același timp cu metodele filologiei, mitologiei comparate, istoriei, lingvisticii. Nu este de mirare că, astăzi, etnologia franceză încearcă să recupereze fețele diverse ale acestui cercetător, ascuns nedrept îndărătul figurii proeminente a unchiului său.

Vitalitatea și varietatea școlii franceze este probată de figurile altor antropologi, unii continuatori ai laturii sociologice, alții mizând pe monografierea unor aspecte particulare ale vieții tradiționale și tot în cadrul acestei școli se va ajunge la interesul pentru etnografia societăților contemporane. Dintre personalități valoroase, autorul acestei istorii alege să prezinte lucrările puțin numeroase, dar de pionerat, ale lui Robert Hertz, dispărut în timpul primului război, dar care s-a impus prin cercetarea asupra simbolisticii mâinii drepte în reprezentările și ritualurile comunităților arhaice europene și extra-europene. De asemenea, de aici nu lipsește prezentarea viziunii lui Lucien Lévy-Bruhl asupra opoziției pe care acesta o considera ireductibilă dintre „mentalitatea primitivă” și rațiunea modernă, dintre „ei” și „noi”. Precum deseori în istoria domeniului, filosofia raționalistă a lui Lévy-Bruhl va stimula atente demonstrații în direcția opusă tezei sale, centrarea pe valorizarea raționalității specifice ființei arhaice. Arnold Van Gennep, poate unul dintre cei mai cunoscuți etnologi francezi, este integrat în această școală arătându-se cele două direcții înnoitoare pe

care le-a adus punctului de vedere antropologic: fondarea etnografiei, pentru care a fost marginalizat de discipolii lui Durkheim, care vedeau teoria mai presus de cercetarea propriu-zisă a culturii materiale a societăților, și nașterea interesului pentru etnografia Franței, o societate industrializată; în plus, Van Gennep a oferit un exemplu consistent în cercetarea folclorului francez și a introdus celebra noțiune de „liminaritate” în cadrul teoriei „riturilor de trecere”.

Dacă sociologii francezi au rămas încă sub influența implicită a evoluționismului, reprezentanții *culturalismului american* au negat istoria pentru a se apleca exclusiv asupra efectelor particulare pe care o anumită cultură le are asupra membrilor ei, pornind de la premisa originalității fiecărei comunități culturale și a importanței contextului în care obiceiurile sunt performate, prefigurând antropologia funcționalistă anglo-saxonă și postmoderna antropologie psihologică. Dincolo de ocean și departe de sociologia și comparatismul antropologilor francezi, „antropologia devine tot mai mult etnologie” și o „știință a culturilor” (p. 126), adică atenție pentru observarea specificului vieții arhaice. Mentorul acestei școli, Franz Boas, este și cel care întruchipează toate idealurile științifice ale grupului „Cultură și Personalitate”: practică ancheta intensivă (etnografia grupului Kwakiutl), respinge teoretizările și legile generale, anticipează observația participantă. Ruth Benedict, asistenta sa, sintetizează teza culturalistă a școlii, sugerând că o cultură este un ansamblu omogen, un tot bine individualizat, o entitate coerentă și funcțională.

Determinismul biologic al primilor antropologi sau cel sociologic al școlii franceze sunt astfel înlocuite de un determinism cultural, la fel de periculos atunci când ajunge la viziunea autosuficientă a închiderii unei societăți în limitele trasate de antropologi. Univocitatea discursului relativist se simte inclusiv în abordarea etnografică a unei culturi. În 1945, apare prima mare lucrare de antropologie aplicată, în care Ruth Benedict analizează detaliat, dar din perspectiva părtinitoare a occidentalului, misterul insondabil al culturii japoneze, folosind exclusiv date teoretice. Un caz la fel de controversat în istoria antropologiei, prin replicile dure care i s-au dat, este monografia despre inițierea tinerilor din Samoa, alcătuită de Margaret Mead, altă continuatoare a lui Boas, o descriere a adolescenței idilice opusă tensiunilor la care sunt supuși tinerii occidentali. Această credință în capacitățile descriptive ale etnologilor a fost evident aplanată de pătrunderea, și în acest domeniu, a criticii

postmoderniste, reprezentată de Clifford Geertz. Etnologul american înțelege tentațiile configurării unei descrieri ideale și totale a unei colectivități, ajungându-se în practica etnografică la ceea ce el numește „text” (ansamblu de idei coerente), încât continuatorii săi vor exagera în a numi textele etnografice simple ficțiuni, narațiuni metaforice. Prin intermediul lui Geertz, în cadrul istoriei antropologiei, „culturalismul devine textualism” (p. 160). În virtutea faptului că o exagerare a unei teze duce la atenuarea sau negarea ei în cea care o urmează, în antropologia americană a mijlocului de secol XX, dominată de idealurile culturalismului, postmodernismul și-a găsit un teren favorabil de acțiune, influența lui fiind prolifică și astăzi, spre deosebire de spațiul european.

Deși ar fi putut fi plasat de către istoria antropologiei mai degrabă în continuarea școlii franceze, de unde captează impulsurile anti-evoluționiste și apetența pentru cercetarea empirică, *funcționalismul britanic* este văzut aici ca un curent grupat în jurul teoriilor înnoitoare ale lui Bronislaw Malinowski, un Boas pe teren britanic, cu care are în comun admirația pentru observația participantă („observarea științifică a societăților”), demersul contextual și perceperea culturii ca un ansamblu organic care trebuie cercetat în armonia sa. Într-adevăr, Deliége scoate în evidență faptul că Malinowski este primul cercetător care „explică felul în care și-a adunat datele” (p. 181) și că, fiind un foarte bun om de teren, acesta a neglijat mult demersul teoretic, ceea ce nu-l împiedică să facă școală în jurul său. De asemenea, istoricul francez nu evită să studieze atent limitările metodei observației atât de laudată și practică de anglo-saxoni, căci analiza etnografică devine o „traducere” parțială și subiectivă a experienței de viață printre oamenii unei culturi necunoscute. Nici astăzi antropologii nu au reușit să se pună de acord asupra gradului de „participare”, de implicare și asimilare a observatorului în cadrul comunității cercetate, deși rezultate notabile s-au obținut de către observatori care și-au investigat chiar ținutul natal.

Dacă Malinowski era un omolog britanic al lui Boas, A. R. Radcliffe-Brown este un Durkheim englez, cel care reușește să complinească minusurile teoretice ale lui Malinowski, impunând un funcționalism deja de natură structurală și limitat la resorturile sociologice ale antropologiei. El nu se mai oprește la cuceririle observației participante, ci vede necesar un moment următor, al descrierii, comparării, creionării unor legi generale. O concepție mai

nuanțată au alți antropologi britanici, care îmbină funcționalismul „din ce în ce mai puțin funcționalist” (p. 245) cu o revenire parțială la dimensiunea diacronică a etnologiei. În 1937, Edward Evans-Pritchard reia tema mult dezbătută a raționalității sau iraționalității magiei în societățile arhaice, observând că, în cazul triburilor azande studiate intensiv, explicația pragmatică și cea mistică a unor fenomene nu sunt contradictorii, ci complementare. Jack Goody se opune empirismului etnografic pentru un demers mai pronunțat etnologic și chiar avansează o critică a modului în care funcționalismul structuralist pune accentul strict pe similarități, fiind insensibil la rupturi și discontinuități în cadrul proceselor culturale. Cea mai importantă contribuție a sa este o analiză detaliată a consecințelor mentale și sociale ale apariției scrisului în societățile dominate de oralitate.

Un capitol aparte este dedicat *structuralismului* fondat de Claude Lévi-Strauss, Robert Deliége fiind recunoscut ca monografist al marelui savant francez. Într-o carte special dedicată operei acestuia, recent tradusă și în limba română (*Introducere în antropologia structurală. Lévi-Strauss astăzi*, Chișinău, Editura Cartier, 2008), Deliége citește istoria antropologiei cu scopul declarat de a recupera antecedentele gândirii structuraliste, de la inventarea științelor despre om de către Jean-Jacques Rousseau și până la recente ecouri ale sistemului fondat de Lévi-Strauss în antropologia structurală. Autorul *Gândirii sălbatice* a avut o ambiție frazeriană de a configura constante ale spiritului uman, atemporale și spațiale, reîntorcând antropologia la vocația ei filosofică. Deliége are dreptate când afirmă că el reprezintă un moment în sine în istoria antropologiei, căci are meritul de a fi selectat cu multă ușurință cuceririle folositoare ale viziunii antropologice, amendându-le pe cele care nu corespundeau punctului său de vedere holistic. Respinge asimilarea etnografului la perspectiva indigenului, concepția organicistă și sociologică a lui Durkheim și Radcliffe-Brown, căci vede societatea nu ca un organism viu, ci ca un ansamblu de sisteme de comunicare, în care importante sunt fundamentele categoriilor intelectului și ale aspectelor inconștiente ale fenomenelor colective. Găsește comparația unui număr infinit de fapte ca fiind lipsită de simț practic, preferând analiza exhaustivă a unui corpus redus care va da modelul, structura necesară citirii celorlalte elemente. Deși nu putem trece cu vederea restricțiile autoimpuse ale metodei structuraliste, conștientizate de întemeietorul acesteia, „prin

formalismul său, analiza structurală este o ultimă încercare de depășire a scepticismului la care condusese etnografia” (p. 259), ceea ce face ca „momentul Lévi-Strauss” din istoria antropologiei să împace ispitele relativismului cu idealul descrierii.

Antropologia marxistă a reprezentat o revenire la principiile evoluționismului în plină epocă de cădere în desuetudine a acestei viziuni. În istoria domeniului, acest curent are rolul de a reafirma vocația antropologiei de a se manifesta ca fundament teoretic și exemplificator al unor fenomene socio-culturale care au marcat viziunea despre lume a unei epoci. Maurice Godelier și Marvin Harris redresează comparatismul, reechilibrează influența funcționalismului și a structuralismului în etnologie și „menține viu în minte caracterul dinamic al lumii și al societății” (p. 307).

În timpurile recente, după situarea școlilor și reprezentanților săi la poluri și în tabere diferite, antropologia a reușit să depășească o îndelungată cantonare în măsurarea virtuților și viciilor observației participante, „piatra de încercare a antropologiei sociale” (p. 309), să accepte atât descrierea sincronică, cât și sinteza diacronică, să verifice importanța cercetării atât a societăților occidentale, hiper-modernizate, cât și a celor care conservă stadii arhaice ale dezvoltării umanității, recunoscându-li-se și acestora din urmă istoricitatea. Generalizând, scribul și analistul acestei istorii consideră că *antropologia dinamică* este situată „dincolo de funcționalism” și, se pare, se bucură de un anumit consens la nivelul celor două puternice școli antropologice europene: cea britanică și cea franceză. Însă, într-o viziune particularizatoare, Max Gluckman, mentorul școlii de la Manchester, este un structural-funcționalist care inovează perspectiva considerării societăților ca sisteme echilibrate prin acceptarea cercetării mutațiilor și conflictelor, stări intermediare în procesul de refacere a ansamblului social. Această viziune hibridă a profesorului britanic este explicitată de un discipol de-al său, Victor Turner, care vede în sistemul riturilor de trecere și în conceptul de „liminaritate” un model potrivit pentru demonstrarea tranziției de la structură și armonie a comunității la dezechilibru, instinctul social de autoconservare generând mecanismele ritualice pentru restructurare. În contextul aceleiași viziuni dinamice, un interes deosebit vor manifesta exponenții acestei școli (Melville J. Herskovits, Roger Bastide) pentru fenomenul aculturației, care oferă exemplul necesar stimulării cercetărilor interrelaționării culturale, a schimbării percepute în procesualitatea ei.

De asemenea, se continuă studiile de antropologie aplicată și se conservă pasiunea pentru investigarea societățile îndepărtate de matricea europeană (Georges Balandier).

Robert Deliège subliniază, în final, că antropologia a ajuns o știință deplină, cu multe repere importante, cu baze epistemologice revizuite de-a lungul epocilor și tendințelor, cu direcții recuperate sau negate. Este o știință care a reușit să ofere impulsul pentru direcții specializate (antropologia comunicării, antropologia medicală, antropologia politică, antropologia juridică, antropologia psihologică etc.), care însă nu o amenință cu destituirea, ci o dinamizează, o știință despre care unii filosofi deconstrucționiști sau sceptici postmoderniști spun că ar fi într-o criză fatală, deși esența ei supraviețuiește tocmai printr-o continuă și substanțială autocritică.

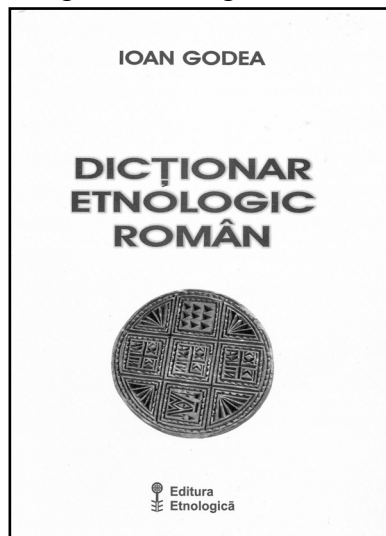
Cu câteva probleme de traducere cauzate de evidenta lipsa de specializare în domeniul antropologiei a traducătorului, trebuie să-i recunoaștem Editurii Cartier meritul de a fi oferit publicului român această istorie la zi a domeniului, căci lucrarea a apărut în străinătate în anul 2006. Volumul poate fi citit și ca un dicționar de personalități, dar și ca o antologie de rezumate ale unor importante texte antropologice, ori poate fi folosită pentru bogata bibliografie din final. Trebuie să mai precizăm că lectura ne descoperă că avem de-a face cu „o istorie a antropologiei” exclusiv occidentale și această recunoaștere a reperelor occidentale ne duce inevitabil cu gândul la o virtuală istorie a antropologiei din răsăritul Europei, în care marile personalități ale etnologiei românești și-ar avea un loc pe deplin meritat.

Ioana REPCIUC

Ioan GODEA, *Dicționar etnologic român*, București, Editura Etnologică, 2007, 837 p.

De mulți ani încoace, profesorul universitar dr. Ioan Godea ne-a obișnuit să îmbogățească literatura etnologică de specialitate cu numeroase cărți, multe dintre ele fiind lucrări fundamentale axate pe diverse domenii ale civilizației și culturii populare. Numai în anul 2007 a reușit să publice șapte volume, printre care se numără și lucrarea care constituie obiectul recenziei noastre.

Dicționarul, ce cuprinde 837 de pagini, numeroase desene și fotografii alb-negru inedite, aflate în colecția autorului, a fost publicat de Editura Etnologică, înființată și condusă de tinerii cercetători, Dr. Emil Țârcomnicu și Drd. Lucian David, care printr-un efort susținut, au reușit să editeze, până în prezent, un număr de aproximativ 50 de cărți de specialitate, în condiții grafice din ce în ce mai bune.

Demers științific cuprinzător și de adâncime, *Dicționarul* reprezintă, prin utilizarea a numeroase și diverse surse de informare, prin capacitatea de a sintetiza un bogat material factologic, ca și prin elementele inedite pe care le aduce, o premieră în literatura etnologică de specialitate, un succes de

necontestat al disciplinei noastre, pe care autorul o slujește cu devotament și pasiune de câteva decenii.

Desigur că o lucrare de o asemenea amploare și complexitate presupune aprofundate investigații de teren, pe care Ioan Godea le-a efectuat, de-a lungul timpului, în toate zonele etnografice ale țării, dar și în cele învecinate locuite parțial și de români, cum ar fi Voivodina, Timoc, Cadrilater, îmbogățite ulterior cu cercetări de teren întreprinse în Moldova de dincolo de Prut, în Serbia și în Muntenegru.

O lucrare de acest gen mai presupune o temeinică pregătire de specialitate, obținută prin activitatea profesională desfășurată în mari instituții muzeale: Muzeul Țării Crișurilor, Muzeul Banatului, Muzeul Satului din București și, începând din anul 2002, la Catedra de Istoria Arhitecturii din cadrul Universității orădene. Presupune, de asemenea, o largă bază documentară care a inclus glosarele de termeni ale nenumăratelor lucrări de specialitate, manuscrisele ce i-au căzut în mână, în timpul căutărilor sale bibliografice, la care s-a adăugat utilizarea rezultatelor cercetărilor întreprinse de științe apropiate etnologiei, cum ar fi: istoria, sociologia, geografia, botanica, mineralogia etc. Pentru a cunoaște toată bogăția de sensuri a unui termen, aria de circulație și frecvența sa, este nevoie de o muncă asiduă, istovitoare, dublată de competență științifică, tenacitate și pasiune, calități pe care Ioan Godea le are cu prisosință.

Această documentare complexă i-a dat posibilitatea să cuprindă în *Dicționar* termeni selectați și prelucrați din toate domeniile civilizației și culturii populare, venind cu noi precizări și completări la aceștia, termeni inediți culeși pe teren, dar și termeni ce depășesc terenul etnologiei. *Dicționarul* cuprinde, de asemenea, o serie de arhaisme, ce se referă la denumirile medievale ale unor meșteri și meșteșuguri, meserii, dări, materiale, obiecte, dar și numeroase regionalisme care conferă lucrării o notă de interes aparte. Au fost inserate în lucrare și concepte, sintagme, folosite în practicile magice, rituale, dar și în cele ceremoniale de nuntă, naștere și înmormântare.

Se știe că în zonele de locuire multietnică, bogăția sensurilor unui termen este nebănuită. Se împrumută cuvinte din graiul altor grupuri etnice care au conviețuit, de secole, pe același teritoriu, iar lucrarea lui Ioan Godea le cuprinde și pe acestea.

Articolele au fost ordonate alfabetic. Cuvântul-titlu a fost tipărit cu litere verzale, iar sensurile diferite ale aceluiași termen au fost despărțite în interiorul articolului prin punct și virgulă și prin cifre arabe, la sfârșit indicându-se aria de răspândire, respectiv regiunea sau județul, folosindu-se abrevierile. Extensia pe care autorul a dat-o fiecărui articol a fost diferită. Termenii cu aria de răspândire și frecvența cea mai mare au primit cele mai întinse explicații. Când definiția dată unui termen, de către un alt autor, a fost clară și completă, s-a făcut trimitere la sursa bibliografică utilizată. Autorul a redactat unii termeni la singular și pe alții la plural, așa cum i-a găsit în practica vorbirii curente.

Dicționarul – evidențiază Ioan Godea – reprezintă, de fapt, o continuare a problematicii expuse într-o altă lucrare de-a sa, *Etnologia română contemporană*. Lexicon bibliografic ilustrat, care, în anul 2004, a primit premiul Academiei Române.

Și, totuși, o lucrare de acest gen, oricâte eforturi s-ar depune, nu poate fi exhaustivă – așa cum subliniază însuși autorul în *Cuvânt înainte* – deoarece apar, la tot pasul, noi documente arheologice, istorice, etnologice, arhivistice, precum și noi lucrări întemeiate pe rezultatele investigațiilor de teren. În acest sens, ne referim la cele două sinteze fundamentale asupra civilizației și culturii populare tradiționale, *Atlasul Etnografic Român* (A.E.R.) și *Documente Etnografice Românești*, aflate în planul de activitate al Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, din care s-au publicat câteva volume, altele fiind în curs de apariție. În chestionarele completate pe teren pentru A.E.R., la care au

lucrat trei generații de cercetători și muzeografi, sunt informații inedite ce vor sta la baza redactării altor dicționare și lucrări științifice.

Dicționarul Profesorului univ. dr. Ioan Godea mai cuprinde bibliografia și prescurtările bibliografice, semnele convenționale, abrevierile utilizate în text și se încheie cu lista care indică proveniența ilustrațiilor. Lucrarea s-a bucurat de o *Prefață* semnată de Conferențiar universitar dr. Narcisa Știucă unde sunt subliniate alte calități ale lucrării, asupra cărora nu mai insistăm.

Ilustrația care însoțește textul este extrem de elocventă pentru înțelegerea realității etnografice românești în toată complexitatea ei, ridicându-i valoarea științifică.

Găsim, așadar, în *Dicționar* un summum de informații din varii domenii, ceea ce-l face deosebit de util, nu numai pentru cercetători și muzeografi, ci și pentru cei care se formează pentru această profesie.

Literatura de specialitate se bucură acum de această lucrare fundamentală, de sinteză, semnată de Ioan Godea, extrem de valoroasă prin contribuțiile inedite pe care le aduce.

Maria BÂTCĂ

„LARES”, Rivista quadrimestrale di studi demoetnoantropologici diretta da Pietro Clemente, Firenze, Anno LXXIII, nr. 2, Maggio-Agosto 2007

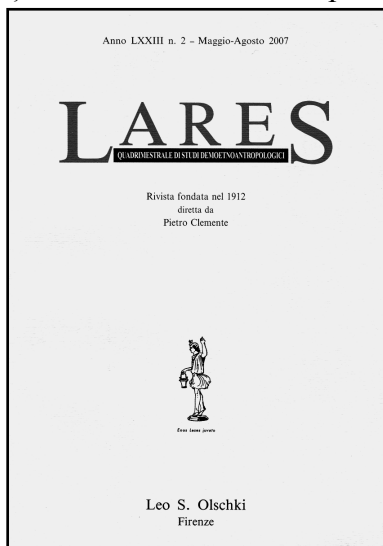
Prestigioasa revistă toscană prezintă, de această dată, o structură inedită, monografică. Studiile și materialele grupate sub genericul *Da Marzocchi a Comparetti: raccogliere fiabe a Siena nell'Ottocento* alcătuiesc, sub îngrijirea lui Florio Carnesecchi, tabloul amplu al sfârșitului de veac al XIX-lea, când descoperirea și culegerea basmelor fantastice devin stimulile esențiale în dezvoltarea științei etnologice, a folclorului în primul rând.

Eroul principal al acestui număr al revistei este Ciro Marzocchi, autorul unei valoroase colecții de basme sieneze, publicate la 120 de ani de la realizarea ei, în 1992 – *Novelle popolari senesi. Raccolte da Ciro Marzocchi, 1879*, după manuscrisul nr. 57, volum îngrijit de Aurora Milillo, în colaborare cu Gabriella Aiello și Florio Carnesecchi (Roma, Bulzoni).

Două evenimente culturale au inspirat profilul tematic al publicației florentine: Sesiunea din 11 noiembrie 1993 de la Siena, privind cercetarea basmelor populare la inițiativa lui Domenico Comparetti, specialistul în tradiții sieneze pentru *L'Archivio per la studio delle tradizioni popolari* inițiat de Giuseppe Pitrè și Colocviul de la Roma (decembrie 1995) din cadrul Muzeului de Arte și Tradiții Populare (*Incontro di studio sulle raccolte manoscritte nella secunda metà dell'800*) având ca subiect fondurile manuscrise de narațiuni populare italiene, legate de activitatea lui Angelo De Gubernatis.

Editorialul lui Pietro Clemente, *Ciro Marzocchi, una storia, molte storie*, conturează datele esențiale ale cercetării epicii folclorice în Siena ottocentescă și reproduce, în final, două din textele culese de *Ciro Marzocchi*: *Nol so* și *Campriano*. Prima din cele două narațiuni este o poveste fantastică ramificată, din categoria intitulată de J. G. von Hahn *Formula Genovieva*, în timp ce cea de a doua reprezintă varianta italiană a lui Păcală. *Nol so* reflectă numeroase elemente arhaice, supraviețuiri din alte societăți, cum ar fi operația tăierii degetului inelar, având semnificația de anulare a unei căsătorii sau proba inițiativă, pe care trebuie s-o treacă moștenitorul tronului, omorârea monstrului – flagel Caval Verdone. Într-un episod din *Campriano*, eroul se află în sac și este amenințat cu înecul. El reușește să păcălească un cioban. Spre deosebire de Păcală, care, într-o situație similară, se laudă că nu vrea să fie primar, corespondentul său sienez spune că nu vrea să se însoare cu fiica regelui. În final, și unul și altul se aleg cu o turmă frumoasă de oi, împingându-și dușmanii să se arunce în apă, în căutarea unor iluzorii bogății.

Primul capitol al revistei cuprinde studiul semnat de Florio Carnesecchi, *Ciro Marzocchi e i folkloristi senesi della secunda metà dell'Ottocento*. Alături de G. D'Aronco, Orazio Bacci, Temistocle Gradi, Alessandro Romani ori Giovan Battista Corsi, *Ciro Marzocchi* înscrie o pagină novatoare în domeniul culegerii narațiunilor populare

italiene. Deși n-a trăit decât foarte puțin, stingându-se din viață în noaptea de 13 aprilie 1881, la nici 25 de ani, fiind împușcat din greșeală de prietenul său Celso Sergardi, folcloristul sienez s-a impus ca unul dintre cei mai buni culegători de basme din Toscana și chiar din întreaga Italie. Într-o vreme în care basmele mai erau notate, în Europa, după metoda fraților Grimm, adică prin eliminarea variantelor considerate „imperfecte”, dându-se prioritate textului celui mai complet și mai aproape de idealul culegătorului, Ciro Marzocchi se apropie de principiile lui Max Müller, care cerea să se respecte *ipsissima verba* a povestitorului. Se diferențiază astfel chiar de Domenico Comparetti, apropiindu-se, din acest punct de vedere, mai mult de Giuseppe Pitrè. În culegerea sa se simte suflul proaspăt al autenticității, puternica marcă a oralității populare, specificul vorbirii din Montagnola, zona colinară a Sienei.

Revelația întrunirii științifice de la Siena din 1993 a constituit-o corespondența inedită dintre Ciro Marzocchi și Domenico Comparetti (1878-1881). Cele 25 de scrisori alcătuiesc capitolul secund al numărului de față al revistei „Lares”. În unele epistole, Marzocchi prezintă dificultățile muncii sale de culegător, pitorescul mediului popular sienez, bogăția motivelor narrative notate, expresivitatea stilului folcloric împănat de proverbe și sentințe, descănțece și blesteme. Debutând ca un *outsider* pasionat, folcloristul toscan acumulează experiența unui profesionist *avant la lettre*, anticipând cu 80 de ani maniera lui Calvo (*Fiabe italiane*). Era foarte apropiat de informatorii săi, de la care învățase el însuși să spună povești, căci, caz extrem de rar în istoria folcloristicii, Ciro Marzocchi ar fi putut constitui o sursă avizată pentru o culegere de folclor (alcătuită de altcineva). Consemnând narațiunile fantastice, observă credințe și obiceiuri, ecouri ale unui fond mitic străvechi. Face comparații între datinile locale și cele din alte ținuturi ori țări, cum ar fi cele selectate de Angelo De Gubernatis în *Costumi per nozze e per funerali*.

Într-o scrisoare datată 13.XII.1880 îi semnala lui Comparetti asemănarea dintre un cântec funerar albanez (De ce ai murit? Aveai ce mânca și bea, aveai o soție iubitoare etc.) cu un foarte răspândit text sienez: „Barabau perché sé morto? / Pane e vino non ti mancava; / L’insalata l’avevi nell’orto, / Barabau perché sé morto?” Din corespondență mai aflăm faptul că Ciro Marzocchi se documenta asiduu, consultând ultimele apariții în domeniul etnologiei, cum ar fi *Scienza della religione* de Eugène Burnouf sau *Mitologia comparată* de Max Müller.

Ultima parte a revistei reunește un florilegiu de comunicări, selectate din colocviul de la Roma. În *Fiabe da grandi, fiabi per bambini*, Carlo Alfieri propune studierea în școlile elementare a poveștilor lui Ciro Marzocchi spre îmbogățirea imaginației și limbajului elevilor italieni.

Pentru Enrico Delitala (*Le indagini sullo narrativa tradizione italiana e Domenico Comparetti*) manuscrisele din fondul Comparetti vor desluși anumite puncte obscure din *fiabistica* italiană a Risorgimentoului.

Mariano Fresta, în *Brevi considerazioni sulla lingua delle trascrizioni delle fiabe e delle novelle popolari tra Ottocento e Novecento*, constată că variantele narative culese de Ciro Marzocchi prezintă un înalt nivel literar, coloratura sieneză dând farmec și prospețime fiecărei secvențe.

În *Qualche riflessione sulla lingua di Marzocchi*, Luciano Giannelli analizează limba colocvială a basmelor culese de folcloristul sienez, cu folosirea anacolutului și a unei sintaxe specifice vorbirii de toate zilele.

Cristina Lavinio surprinde în studiul său, *Tracce di oralità nella raccolta di Ciro Marzocchi*, capacitatea culegătorului de a reda stilul autentic popular al povestitorilor consultați.

Propunând introducerea basmelor notate de Ciro Marzocchi într-un cerc mai larg de cititori decât cel al specialiștilor, Cecilia Massara se oprește asupra personajelor din centrul acestor narațiuni (*Le eroine e gli eroi nelle fiabe senesi di Ciro Marzocchi*). Alegând două basme-tip, *Il Pesce d'oro* (At-425 A/C/E) și *L'acqua delle Regine del mondo di sotto* (At-551+301), autoarea ajunge la concluzia că în timp ce în poveștile fantastice având personaj feminin conflictul se ivește în familia de origine (aceea pe care Meletinskij o numea *regno proprio*) în cele cu erau principal masculin intriga se desfășoară într-o comunitate umană străină.

Regretata Aurora Milillo, căreia îi revine meritul de a fi readus pe Ciro Marzocchi în atenția folcloriștilor, reconstituie – sub poeticul generic *La memoria del tempo che ritorna* – biografia de excepție a tânărului culegător de basme sieneze. Acel îndrăzneț entuziast (*baldo entusiasmo*) cum se caracterizează el însuși într-o scrisoare, s-a înscris în istorie ca martor și cronist al vremii sale. Ignorat atâta timp, s-a întors, ca un erou de *contradă* să cucerească, cu cele 130 de povești ale sale, lumea noastră.

Daniella Perco prezintă în articolul său, *Inedite e disperse fiabe: Note su alcuni raccoglitori veneti di fine Ottocento*, colecția de epică

veroneză realizată de Ettore Scipione Righi, în timp ce Ugo Vuoso urmărește *La favolistica campana ai tempi di Marzocchi*. Cei doi specialiști lărgesc astfel panorama culegerilor de basme populare în Italia celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, oferind operei lui Ciro Marzocchi aura ce i se cuvine.

Silvia CIUBOTARU

Ion CHERCIU, *Costumul popular din Țara Vrancei*, București, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2008, 238 p.

După anul 2000, domeniul etnologiei a beneficiat de o ofertă extrem de generoasă venită din partea Centrului Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, care a inițiat trei colecții științifice de prestigiu, una dintre acestea fiind cea intitulată „Albumul de artă populară”, în cadrul căreia a apărut și cartea lui Ion Cherciu consacrată *Costumul popular din Țara Vrancei*.

În domeniul de specialitate, Ion Cherciu este cunoscut prin *Trilogia etnografică* dedicată Vrancei, una dintre cele mai conservatoare

zone etnografice românești, deținătoare și generatoare de valori și tradiții specifice. Tancred Bănățeanu definea Țara Vrancei ca pe o zonă de „contact”, de „interferență” între Moldova, Transilvania și Muntenia, o zonă de „sinteză”, pentru că ea reprezintă, în mic, întregul areal românesc în ceea ce are mai specific, reprezentativ și peren. Rolul extrem de important pe care Țara Vrancei l-a avut în toată perioada Evului Mediu – când această „republică”, cum a denumit-o Dimitrie Cantemir, s-a bucurat de o largă autonomie politică, economică și socială, dar și de întinse privilegii, răzeșimea locală

scriind remarcabile pagini de istorie – nu putea să nu influențeze, în mod benefic, evoluția întregii culturi populare locale, care păstrează în acest spațiu caractere etnografice specifice.

Mișcările demografice, produse de-a lungul secolelor, au dus la unele interferențe, schimburi și împrumuturi culturale din zonele vecine de contact, sinteza formelor de exprimare artistică îmbrăcând, aici, note dintre cele mai originale și armonioase.

Este bine cunoscut faptul că asupra Țării Vrancei s-au aplecat, cu un deosebit interes, cele mai avizate condeie ale secolelor XIX și XX, mari cărturari și savanți, dacă ar fi să-i amintim doar pe Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți sau pe reprezentantul de frunte al Școlii Sociologice de la București, Henri H. Stahl, continuând apoi cu Ion Diaconu, Florea Bobu Florescu și Tancred Bănățeanu.

Ion Cherciu este născut în acest ținut mirific, vine așadar din interiorul comunității vrâncene, fiind legat, prin toate resorturile ființei sale, de zona Vrancei, pe care o cunoaște mai bine ca oricare altul, lucrările publicate până în prezent fiind o mărturie elocventă în acest sens. Și-a petrecut copilăria și adolescența în universul artei populare vrâncene, moștenind de la bunicii și părinții săi o importantă zestre etnografică, pe care a avut prilejul s-o îmbogățească, după absolvirea Facultății de Filologie, prin angajarea sa ca muzeograf la Muzeul Țării Vrancei, ulterior ocupând funcția de Șef de secție. Investigațiile de teren, întreprinse în localitățile vrâncene, i-au dat posibilitatea să cunoască realitatea etnografică în toată bogăția și complexitatea sa. Achiziționând obiecte autentice și reprezentative pentru toate domeniile culturii și civilizației populare tradiționale, a putut să alcătuiască cu competență și dăruire colecțiile de etnografie și artă populară ale muzeului din Focșani, colecții care au stat la baza elaborării lucrărilor sale științifice.

După această succintă introducere referitoare la reperele istorico-etnografice ale zonei, precum și la mediul familial al autorului, vom trece la evidențierea trăsăturilor particulare ale costumului popular vrâncian, analizate în lucrare, care îl individualizează în tabloul general al portului popular românesc.

Valorificând contribuțiile ilustrațiilor săi înaintași, autorul merge mai departe cu analiza și interpretarea datelor acumulate până la el, îmbogățindu-le cu rezultatele propriilor cercetări de teren, precum și cu studierea unor colecții muzeale din țară și din străinătate. Această largă perspectivă documentară, i-a dat autorului posibilitatea să plaseze fenomenul artistic popular abordat – în speță, costumul popular – în contextul istoric și artistic local, interzonal, național și chiar european.

Utilizând și rezultatele cercetărilor întreprinse de discipline socio-umane tangente, cum ar fi: arheologia, istoria, sociologia, istoria artei și folcloristica, autorul coroborează, sistematizează și interpretează datele dintr-o perspectivă interdisciplinară.

Subliniind caracterul arhaic al vestimentației țărănești vrâncene, cu rădăcini puternice în substratul cultural local, autorul trece la analiza, până în cele mai mici detalii, a componentelor ansamblurilor vestimentare femeiești și bărbățești, referindu-se la trei perioade de timp: anul 1900, etapa interbelică și, apoi, perioada contemporană.

Conexiunile pe care Ion Cherciu le face, când ia în discuție un anumit aspect al costumului popular vrâncian cu unul similar dintr-o altă zonă sau chiar dintr-o arie culturală mai largă, sunt benefice pentru lucrare. Astfel, pieptănătura femeiască cu „coarne” – căreia Ion Chelcea i-a dedicat un amplu studiu foarte documentat – comună unui larg spațiu euro-asiatic, a îmbrăcat în Țara Vrancei note specifice, particulare, atât prin modul în care sunt obținute „coarnele”, cât și prin modalitățile de acoperire a capului cu diverse tipuri de „legătoare”, fapt care-i conferă acestei pieptănături un pronunțat caracter arhaic.

Într-o zonă, cum este cea a Vrancei, în care dialogul între mediul artistic local, cel aulic și cel religios a fost continuu și rodnic, portul popular a fost îmbogățit și înnobilit, de-a lungul timpului, cu o broderie specifică, de sorginte bizantină, la potențarea ei aducându-și contribuția materiale scumpe, procurate din import, cum ar fi cele din gama firului metalic auriu și argintiu, telul și fluturii.

Ne referim aici, în primul rând, la piesa de bază a costumului popular femeiesc, cămașa, care, în zona Vrancei, a cunoscut mai multe variante morfologice și decorative, ajungând la realizări artistice de mare valoare care o apropie de cămășile princiare de la curțile domnești. În componența ansamblului vestimentar tradițional de sărbătoare, o notă distinctivă, cu totul specială, o aduce tipul de cămașă cu mâneca răsucită, întâlnită până în secolul al XIX-lea și în alte zone, cum ar fi: Muscelul, Făgărașul și Țara Bârsei. Este posibil ca răspândirea acestei cămăși să fi fost mult mai mare, știut fiind faptul că, în trecut, costumul popular a fost unitar pe largi arii ale spațiului românesc. În Țara Vrancei, cămașa cu mâneca răsucită a fost în uz până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Originea ei a suscit interesul unor specialiști de

marcă ai culturii populare românești: Florea Bobu Florescu, Tancred Bănățeanu, Elena Secoșan, Georgeta Stoica, emițându-se în literatura de specialitate două ipoteze, una care susține că ar fi de influență occidentală, de unde a fost preluată la curțile domnitorilor Moldovei și Țării Românești, într-o formă tipic românească, și, de aici, a trecut în mediul țărănesc și, alta, care se pronunță în favoarea originii străvechi, geto-dacice, a acestei cămăși, ipoteză căreia îi subscrie și autorul.

Analiza costumului popular vrâncean din etapa interbelică și contemporană, analiză făcută cu minuție, îi oferă autorului posibilitatea de a evidenția faptul că în această perioadă costumele populare nu s-au modificat din punct de vedere morfologic, transformările vizând, în special, materiile prime, unele tehnici de lucru, ornamentica și gama cromatică utilizate.

Considerăm că într-o monografie zonală tematică, cum este cea de față, analiza de către autor și a altor etape din evoluția costumului popular în afara celei tradiționale este binevenită și utilă. Deși nu negăm faptul că și în perioada interbelică, mai puțin în cea contemporană, s-au născut unele creații viabile, de certă valoare estetică, considerăm că, în general, prin crearea în deceniile patru-șase ale secolului al XX-lea a unui tip de costum foarte încărcat, s-a rupt acel echilibru perfect, decorativ și cromatic, între elementele componente ale unui ansamblu vestimentar, ce caracteriza costumele populare tradiționale.

Rămânem la convingerea că în contemporaneitate costumele trebuie conservate, valorificate și promovate în stadiul său autentic și reprezentativ, când a atins cel mai înalt nivel de realizare artistică, fiind o marcă a identității etnice, cu caracter peren.

Concluzionând, putem spune că ne aflăm în fața unei monografii zonale tematice scrisă cu competență științifică, cu pasiune și dăruire, fiind un model de abordare și pentru alți cercetători. Bogata ilustrație care însoțește textul și, mai ales, cămășile din colecția de port a muzeului din Focșani, facilitează înțelegerea discursului științific, bucurând totodată și ochii lectorului prin varietatea decorului.

Această lucrare, temeinic concepută, prin întinderea informației, analizele subtile și prezentarea fenomenului artistic popular în toată complexitatea lui, aduce o contribuție remarcabilă la cunoașterea unuia dintre cele mai complexe domenii ale culturii populare românești,

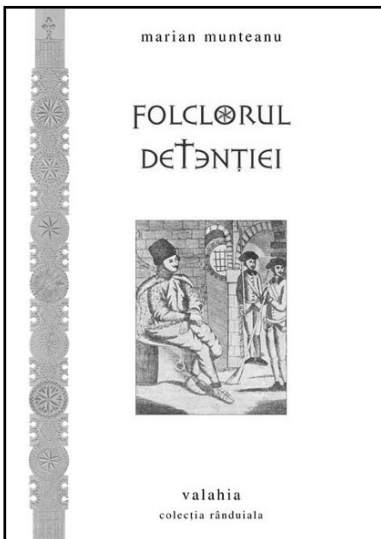
costumul popular, care, în Țara Vrancei, a ajuns la o expresivitate plastică deosebită, prin decantări stilistice la care fiecare generație a contribuit, șlefuiind și simplificând elementele vestimentare până la esența lor de funcționalitate și frumusețe.

Maria BÂTCĂ

Marian MUNTEANU, *Folclorul detenției*. Formele privării de libertate în literatura poporană. Studiu, tipologie, antologie de texte și glosar, București, Editura Valachia, 2008, CCVIII + 1152 p.

Documentele detenției, „eliberate” de Marian Munteanu

Cu certitudine, primul contact cu impresionantul volum semnat de Marian Munteanu și intitulat *Folclorul detenției* provoacă impresia de masivitate. Înainte de a o deschide, constăți masivitatea, greutatea fizică, aproape copleșitoare, a cărții. Altfel spus, cartea te câștigă, pentru că te incită, ca lector, încă înainte de a o răsfoi.

Al doilea contact cu volumul pornește de la stratul referințelor: numele lui Marian Munteanu se leagă, în memoria cititorului, de nașterea unei fragile democrații române, în 1989-1990, când el încă mai era deținut politic. Așadar, te aștepți la un grupaj de mărturii din perioada prizonieratului propriu, eventual cu extensii la ceea ce a

însemnat crunta detenție în închisorile comuniste.

Abia un al treilea contact cu volumul, aș îndrăzni eu să zic, îl aduce pe cititor cu adevărat la „realitatea detenției” din carte, și anume la constatarea gradului mare de acoperire a titlului adiacent: *Formele privării de libertate în literatura poporană. Studiu, tipologie, antologie de texte și glosar*.

După aceste prime contacte cu masivul volum, orizontul de înțelegere al cititorului se lărgește: descoperiți un Marian Munteanu cercetător atent al fenomenului folcloric românesc, filolog atent și riguros și etnolog priceput în interpretarea faptului social cu valențe culturale.

Structural vorbind, cartea se remarcă printr-o organizare interioară remarcabilă: un *argument* util cititorului este urmat de o bună circumscriere a *obiectului cercetării* și de o abordare etnologică a subiectului, în redarea *formelor privării de libertate*. Reperetele taxonomice, bine argumentate teoretic, sunt susținute de formele privării de libertate, adică de o succesiune de subiecte care lărgesc mult spațiul cercetării, constituindu-se în tot atâtea pretexte de analiză antropologică: răpirea și surghiunul, captivitatea profesională, rituală sau familială, cățania, prizonieratul sau sclavia, detenția penitenciară.

Tema detenției este, pentru autor, un bun prilej de abordare a ideii de privare de libertate din perspectiva folclorului și a literaturii populare, în ciuda faptului - sau poate mai ales de aceea - că opiniile teoretice sunt relativ puține în ceea ce privește subiectul detenției. Autorul consideră detenția ca fiind un compartiment important pentru definirea societății tradiționale românești și raportează acest fenomen la altele, specifice comunității folclorice, relaționându-l, în final, foarte interesant, cu haiducia, cu folclorul copiilor și cu prezența femininului în spațiul cultural al satului tradițional românesc.

Rigoarea abordării temei este augmentată de anexele la textul interpretativ, anexe ce cuprind un tabel general al ocurențelor, un grupaj al corelațiilor temei, o privire sintetică asupra tipologiei, dar și o distribuție regională, cu hărțile aferente, a acestei teme.

Partea a doua a volumului este dedicată antologiei de texte. Găsim aici, din nou bine structurat, *doine, strigături, cântece bătrânești, povești, obiceiuri, teatru, jocuri de copii, credințe și farmece, ghicitori și frânturi de limbă, vorbe*.

Prin perspectiva magiei tradiționale, care m-a interesat în mod constant în ultima vreme, am citit cu atenție sporită antologia de texte

Marian Teofan Dragoș Munteanu s-a născut pe 19 Iunie 1962, în satul Grăditea, județul Ilfov, într-o familie cu rădăcini moldave și aromâne. Bunicii săi, Teofan Munteanu, ofiter al armatei române, a fost deținut politic (1940-1956) în lagărele de concentrare de la Vorlita și Norilsk (Siberia).
 Titlurile de știință: licențiat în filologie (1984-1990), master în lingvistică și activitatea științifică sub îndrumarea profesorilor George Munteanu, Ernest Bernea și Dumitru Stănișor.
 Activitate de mare succes de școală în regiunile Suceava, Neamț, Hunedoara, Timiș (1984-2001).
 Păgura, Vrancea (1987-1989) - în ultimele două, în colective alături de colegii profesori Mihai Pop.
 Activitate didactică și de cercetare de etnologie, folclor și istoria religioasă la Facultatea de Litere a Universității din București (1999-2006).
 Este membru al Asociației de Științe Etnologice din România (ASER) și editor al revistei de etnologie CERC (Cercetări Etnologice Românești Contemporane).
 Alte lucrări: *Poezia Recitarea*, studiu de istorie literară, 1991, *Libertate, exil și captivitate*, studiu etnologic, 2005, *Căbea*, monografie, în curs de apariție (www.munteanu.ro).

Colectia „Frânturi” a editurii Valahia găzduiește, prin editia de față, un volum ce reprezintă o premisă absolută în literatura de specialitate.

Printr-o demonstrație densă, dar limpede, articulată sistemic și riguros, Marian Munteanu introduce tema detenției și a „îngrădii libertății” în instrumentarul alfabetic etnologic. Intrat în cu eleganță academică împreună și corolare (cau vechi și-au mai noi) cu un marcat dezinteres din jurul fenomenului privării de libertate.

Pe lângă tipologia detenției, ce coroborează avul lucrării, autorul dezvoltă și numeroase alte elemente de nouă etnologică, legate de motivul metamorfozei, și sacrificiului (jertfa zădărnă, tema națională), a cătăniei, registrul formal, dimensiunile religioase și civilității sătești, anti-tema detenției, specifice termenii ș.a.r.d.

Bazat pe investigația minuțioasă a vastului teritoriu al culturii și oportunității tradiționale, tabelul este traseul de un corpus reprezentativ de creații folclorice, acoperind întreaga sferă a comunității orientale, de la Marea Adriatică până dincolo de Niștru și din Muntii Prindului din în Carpații Răsărituri până în Podolul”. Bazele de un discurs consistent precum și de un aparat explicativ de univocitate etnologică, volumul este pe deplin accesibil și cititorul respectabil în felul său dialectologic.

Discuție de remarcabilă contribuție etnologică și perspectivă deschisă către universul etnologic cultural, *Folclorul detenției* prilejuește noi și modulate abordări pluridisciplinare, de o stringență actualizată, utile tuturor celor preocupate de istoria culturii, etnologie, penologie, științe politice, etică și teologie.

referitoare la acest subiect, așa cum este el acoperit de folclorul detenției. Dincolo de credințe, farmece, superstiții, un caz special este ocupat de descântecul de boală, pe care autorul volumului le citește prin filtrul metaforei prizonieratului. Într-adevăr, răul întruchipat, personificat, fie că este vorba despre o apariție a imaginarului colectiv folcloric, fie că este vorba de o persoană reală, din lumea satului, este adus la stadiul de prizonier prin comanda verbală dată de cel care performează descântecul. Astfel, boala sau făcătura, odată personificate, sunt legate cu mâinile la spate, sunt legate la ochi sau chiar sunt încătușate, iar apoi sunt trimise, pentru penitență, în ținuturi sumbre, lipsite de semnele umanului, locuri îndepărtate și înfricoșătoare, pentru o lungă detenție, timp în care sănătatea trupei și sufletească a pacientului ar putea reveni la normal. Este vorba, așadar, de un prizonierat imaginar, dar care ar trebui să aibă urmări dintre cele mai reale, cu efecte imediate în restabilirea stării de bine a celui legat magic.

În fine, mai trebuie spus că, dincolo de diversitatea și multitudinea faptelor prezentate și analizate, *Folclorul detenției* este și o carte frumoasă. Sobră, dar frumoasă și elegantă, editată în condiții grafice speciale și cu o ținută apreciabilă. Genul de carte pe care îți place nu doar să o ai în bibliotecă, ci și să o privești pe raft. Așadar, nu putem decât să sperăm că Marian Munteanu va repeta experimentul, cine știe, de ce nu, poate cu o culegere de texte din folclorul detenției din temnițele comuniste...

Camelia BURGHELE